

HULPA Diána

Ungvári Nemzeti Egyetem
Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet
Magyar Filológiai Tanszék
Ungvár, Ukrajna
diana.hulpa@gmail.com

HUNGARIZMUSOK DMITRO KESELJA KÁRPÁTALJAI UKRÁN ÍRÓ MŰVEIBEN

Hungarisms in Dmitro Keselja, a Ukrainian Writer's Works
from Subcarpathia

Hungarizmi u delima zakarpatskog ukrajinskog pisca
Dmitra Keselja

A kutatás célja bemutatni két történelmileg egymás mellett élő nép, a kárpátaljai magyar és ukrán (ruszin), egymásra gyakorolt kulturális, nyelvi stb. hatását. A vizsgálathoz Dmitro Keselja ukrán (ruszin) író prózáját választottam. A kutatás leíró módszert alkalmaz. Következtetése, hogy a történelmi együttélés, a társadalmi és politikai hatások stb. eredményeként mindkét kultúra hatott egymásra, alakítva, gazdagítva egymás világlátását. Ezt bizonyítja az összegyűjtött bőséges anyag is. A kutatás segíthet tisztázni a sokszor kibékíthetetlen történelmi, kulturális vitákat, amelyek elkerülhetetlenül jelen vannak egy olyan többnemzetiségű régióban, mint Kárpátalja.

Kulcsszavak: hungarizmus, magyar–ukrán nyelvi kontaktusok, történelmi együttélés, lexikai magyarizmusok

Egy régió felfedezése során különösen fontos az ott élő népek, nemzetek kultúrájának, hagyományainak, szokásainak, világlátásának és nemkülönben nyelvhasználatának megismerése. Erre a feladatra a legalkalmasabb az adott nép szépirodalmi alkotásainak tanulmányozása, hiszen az irodalom a valóság tárhá-

za, amely feltárja előttünk az emberi, egyéni, társadalmi, politikai stb. valóság minden szegmensét. Egy ilyen típusú kutatás szemszögéből különösen alkalmas egy olyan régió szépirodalmi alkotásainak vizsgálata, mint Kárpátalja, amely soknemzetiségű, sokkultúrájú vidék, ahol a történelmi együttélés folyamán és a történelmi-politikai változások nyomán a kultúrák, hagyományok, azon belül nyelvhasználati szokások kölcsönhatását figyelhetjük meg.

Közismert tény, hogy a nyelv a legpontosabb barométere minden változásnak, ami végbemegy a társadalomban, legyen szó társadalmi-politikai, kulturális, nemzeti vagy világpolitikai, gazdasági stb. eseményekről. Nem véletlen tehát, hogy a nemzetek, népek közötti nyelvi kölcsönhatás kérdését tanulmányozom, azon belül a hungarizmusok jelenlétét a kárpátaljai ukrán (ruszin) nyelvhasználatban a szépirodalmi művekben.

A kérdés kutatásával számos nyelvész foglalkozott a közelmúltban, s foglalkozik ma is. E témában megemlíthetjük Lizanec Péter 1970-ben megjelent *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok* című összegző munkáját, Dzendzelivszkij Joszif До питання про мадьяризми у говорах Закарпатської області [A Kárpátaljai nyelvjárások magyarizmusainak kérdéséről] című cikkét. Mokány Sándor Венгерские заимствования в мараморошском украинском диалекте Закарпатської області [A Kárpátaljai megye máramarosi ukrán nyelvjárások magyar kölcsönszavai] című disszertációjának autoreferátumát, Orosz Vaszil До питання українсько-угорських мовних взаємозв'язків [Az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok kérdésköréhez] című cikkét. Az utóbbi időben megjelent írások közül említést érdemel Bárányné Komári Erzsébet *Magyar–ukrán nyelvi kölcsönhatás: Hungarizmusok a magyar–ukrán (ruszin) nyelvhatáron (irodalmi művek alapján)* című disszertációja.

„A hungarizmus (lat.-ból): a magyar nyelv jellemző kifejezésmódja, szóhasználata, szerkezete stb.; magyaros kifejezésmód, szóhasználat, szerkezet más nyelvekben” (*Új Magyar Lexikon* 1962, 339). A hungarizmusok kapcsán fontos kiemelnünk Lizanec Péter megállapítását, aki a lexikális hungarizmusokat tárgyalva hangsúlyozza, hogy azok: „két fő úton jutottak a kárpátontúli ukrán nyelvjárásokba: az élőbeszéd és a könyvek által. Az élőbeszédből került át a magyar kölcsönszavak túlnyomó többsége” (Lizanec 1970, 82). A lexikális hungarizmusok (élőbeszédből származó kölcsönzések) két típusát különbözteti meg. Az első típushoz sorolja azokat: „amelyek tájnyelvek érintkezésének eredményeképpen kerültek át, vagyis az ukránok és a magyarok mindennapi közvetlen nyelvi, gazdasági és kulturális kapcsolatai folytán terjedtek el a kárpátontúli ukrán nyelvjárásokban. Ezek a hungarizmusok főleg az életvitellel kapcsolatos tárgyak, cselekedetek, sajátságok nevei, e tárgyak külső és fizikai

sajátosságait jelölő szavak, a mezőgazdaság, a népi mértékek, a népi gyógyászat, állattenyésztés, növénytermesztés stb. kifejezései” (Lizanec 1970, 82).

Gyűjtésünk szavai a lexikai hungarizmusok első csoportjába sorolhatók. A lexikai hungarizmusok második csoportjába Lizanec Péter azokat a hungarizmusokat sorolja, „amelyek az irodalmi nyelv és a tájnyelv érintkezésének eredményeképpen terjedtek át, vagyis akkor kerültek a vizsgált nyelvjárásokba, amikor a kárpátontúli ukrán lakosság hivatalosan érintkezett az irodalmi nyelv ismerőivel” (Lizanec 1970, 85). Megállapítása szerint „a második típusú kölcsönzések [...] nem eresztettek mély gyökeret a kárpátontúli ukrán lakosság nyelvében” (Lizanec 1970, 87).

A kérdés megvilágításához a kárpátaljai ukrán irodalom kiemelkedő egyéniségének, Dmitro Keselja író, dramaturg és publicista munkásságának áttekintését választottuk. Nem véletlen, hogy választásunk a kortárs kárpátaljai ukrán (ruszin) irodalom jeles képviselőjére esett, hiszen az író életműve átfogó képet fest társadalmi-politikai, nemzetiségi, történelmi, kulturális, nyelvi szempontból a kárpátaljai ukránokról (ruszinokról) és minden Kárpátalján élő nemzetiségről. Már alkotói pályája kezdetén a kárpátaljai ukrán irodalom kiemelkedő alkotója, Iván Csendej méltatta írói tehetségét. Megállapítása szerint: „a fiatal alkotó kellemes meglepetést szerzett éleslátásával, lelkes magatartásával, a szimbolikus képi világ helyes látásával” (Csendej 1978, 3). Keselja hőseinek nyelvezte sokszínű, tele van népe, nemzete, hazája iránti szeretettel (Prozor 2006, 126).

Dmitro Keselja Kárpátalján született 1951-ben, a munkácsi járási Kljacsanovo községben. Munkásságának kezdete a XX. század 70-es éveire esik, ezért a kárpátaljai irodalomtörténeti hagyományban az úgynevezett Hetvenesek csoportjához sorolják. Ennek kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy bár a Hetvenesek nemzedék alkotója, rá és kortársaira is nagy hatással volt az úgynevezett Hatvanasok nemzedéke, elsősorban Ivan Csendej, Mihajlo Tomcsanij, Jurij Kerekes stb. alkotói világképe, magatartása. A Hetvenesek nemzedéke a Hatvanasok hagyományát követve elsősorban a „kisember” kiszolgáltatott, nyomorúságos hétköznapi életét igyekezett maximális realizmussal bemutatni. E témakörben az alkotók hangsúlyozták, sőt élesen bírálták, többnyire maró iróniával élve a korabeli társadalmi-politikai változások megnyomorító, emberpróbáló, gyalázatos, aljas, hazug mivoltát. Ez a téma központi helyet foglal el Dmitro Keselja prózáiról munkásságában is, igaz, ő az ízes népi beszéd, nyelv felhasználásával többnyire humoros, szarkasztikus formába öltözteti történeteinek valóságát, mondanivalóját. Ez főleg a rendszerváltás után született műveire igaz. A népi, vidéki élet zsánerrajzzerű bemutatásában sokat merített az ukrán irodalom klasszikusaitól is, például I. Kotljarevszkijtól, I. Necsuj-Levickijtól, Panasz Mirnijtól és

másoktól (Pap 2005, 8–11). A világirodalom alkotói is hatással voltak egyéniségére. Főleg a mágikus realizmus nagyjai, Gabriel García Márquez, Jorge Luis Borges, Carlos Fuentes kelette fel érdeklődését. Ez a változatos irodalmi élmény egész gondolkodását meghatározta, alakította.

Első műve, a *Дерево зеленого дощу* [A zöld eső fája] című elbeszéléskötet 1978-ban jelent meg, amelyről az első pozitív kritikát Ivan Csendej, a korszak meghatározó kárpátaljai ukrán írója írta. Majd regények és elbeszéléskötetek következnek: *Колиска сонця* [A nap bölcsője], *А земля таки крутиться* [És mégis forog a föld], *Пора грибної печалі* [A gombaszazon ideje], *Жіванський світ* [Zsivány világ], *Збийвіч, або ж кіна не буде* [Rosszaság, avagy a film elmarad], *Чим би не бавилися пани, лем би не було війни* [Mindegy, mivel szórakozzanak az urak, csak ne legyen háború], *І в Смерті були твої очі* [A halálé is a te szemed volt], *Запишіть у свідки мої сльози* [Tanúként a könnyeimet írjátok be] stb.

Majd harmincéves alkotói pályája során az író a legtöbb műfajban kipróbálta magát: írt elbeszéléseket, regényeket, drámákat, filmforgatókönyvet stb. (Ihnatovics 2013, 76–77).

Dmitro Keselja műveiben többnyire szülőföldjéről, Kárpátaljáról ír. Hősei egyszerű kárpátaljai emberek: ukránok, magyarok, oroszok, cigányok, akik összeütközésbe kerülnek a hatalommal, a szovjethatalommal, annak törvényeivel, hivatalnokaival, kiszolgálóival. Nemcsak a régi, de a rendszerváltás után kialakult új hatalom társadalmi-politikai, emberi gyarlóságait is leleplezi. Kemény iróniával, de sokszor elnéző megbocsátással festi meg a korabeli állapotokat. Az 1990-es években született műveit korrajznak tekinthetjük, hiszen a kor minden jellemzőjét, a hétköznapok apró-cseprő jelenségeitől az egész nemzetet érintő problémákig mindent igyekszik élénk vetíteni. Gondolunk itt a külföldről „értékes ajándékként” kapott bevásárlószatyrokra, nejlonzacskokra, kacsingatós pénztárcákra, színes körömlakkokra stb. Nyelvezete tiszta, élő népnyelv, sajátos humora minden korú és felkészültségű olvasó számára élvezetes és tanulságos. Szereplőit, történeteinek helyszíneit, cselekményét az életből, közvetlen környezetéből, emlékeiből meríti. Alkotói technikájának különlegessége, hogy helyzeteiben, mondataiban, történeteiben, szereplőiben minden kárpátaljai ember felismerheti önmagát, gyerekkorát, szomszédjait, jelenét, sorsát. Nehéz világot tár élénk, de az olvasó sokszor könnyek között, mégis tiszta szívből derül a szereplők nyomorúságán s egyben saját nyomorán. A szatirikus művek mellett az utóbbi évtizedben főleg komoly hangvételű, sokszor misztikumba hajló írásaival lépett a nagyközönség elé. Ennek kapcsán Olekszandra Ihnatovics, aki Dmitro Keselja életművének legjobb ismerői,

kutatói közé tartozik, kiemeli, hogy „prózájának középpontjában filozófiai kérdések állnak, élet és halál, mulandóság és örökélet, a szerelem, jó és rossz, igazság és hamisság” (Ihnatovics 2013, 75). Ezekben az írásokban lényegesen kevesebb hungarizmus található, hiszen a népnyelvet az irodalmi ukrán nyelv használata váltotta fel.

Dmitro Keselja alkotói magatartása nemcsak irodalomtörténeti, de nyelvtörténeti szempontból sem elhanyagolható, hiszen alkotásait nyugodtan tekinthetjük a kárpátaljai ukrán (ruszin) regionális nyelv tárházának. Szereplőinek nyelvhasználata pontosan tükrözi régióink ukrán (ruszin) nyelvhasználatát. Tanulságos ennek a kérdésnek a vizsgálata, hiszen a történelmi helyzetből adódóan Kárpátalján sok nemzetiség él egymás mellett, ami természetesen a regionális nyelvhasználat szintjén is tükröződik. Jól nyomon követhető ez az író műveiben is. Főleg orosz, magyar, román, német stb. elemekről beszélünk, amelyek beépültek a kárpátaljai ukránok (ruszinok) nyelvhasználatába. Keselja műveiben legnagyobb számban hungarizmusok fordulnak elő, ezek az egymás mellett élő népek hasonló világképét tükrözik. A hungarizmusokat a szereplők jellembrázolására, az emberek egymás közötti viszonyának érzékeltetésére használja, ugyanolyan természetességgel, ahogy az élő nyelvhasználatban tapasztaljuk, halljuk.

Az író hat könyvében vizsgáltam meg a hungarizmusokat. Gyűjtésemet a *Колиска сонця* [A nap bölcsője], *Збийвіч, або ж кіна не буде* [Rosszaság, avagy a film elmarad], *Чим би не бавилися пани, лем би не було війни* [Mindegy, mivel szórakoznak az urak, csak ne legyen háború], *І в Смерті були твої очі* [A halálé is a te szemed volt], *Запишіть у свідки мої сльози* [Tanúként a könnyeimet írjátok be], valamint a *Жіванський світ* [Zsivány világ] című művek alapján végeztem. Az írások kiválasztásakor igyekeztem az alkotó minden korszakából kiemelni egy-egy alkotást, hogy a lehető legpontosabb képet szerezzek a hungarizmusok használatának gyakoriságát, milyenségét illetően. Az összegyűjtött anyagot húsz fogalomkörbe soroltam:

1. Rokoni, emberi kapcsolatok, megszólítás, köszönés

кeндіюв гусак – a *kend* libája; (Keselja 1999, 29)

кeдвешні мої... – kedveskéim; (Keselja 2003, 45)

класні цімборове – jó cimborák; (Keselja 1999, 32)

дорогий цімборе – drága cimborám; (Keselja 1999, 39)

Добре, добре ніду до свого цімбора – Jól van, elmegyek a cimborámhoz;
(Keselja 2011, 440)

Опу – *apu*; (Keselja 1982, 61)

Пиштику цукрений – *édes, cukros Pistikém*; (Keselja 2004, 97)

благая вість чекає челядину – *örömhír vár a cselédre* (értelme: *emberre*); (Keselja 2011, 198)

дорогого онука – *drága unoka*; (Keselja 2003, 59)

Иштен гозто – *Isten hozta*; (Keselja 1997, 34)

шовгор – *sógor*; (Keselja 1997, 21)

пойташка – *rajtás*; (Keselja 1997, 73)

леленцу – *lelenc, itt a haszontalan ember jelzője*; (Keselja 1997, 76)

Марько... ороньова – *aranyos Marikám*; (Keselja 2003, 93)

2. Emberi tulajdonság, állapot, érzelmkifejezés

йти у постіль до бештії – *menni a bestiához az ágyba*; (Keselja 1997, 12)

чібісі – *csibész*; (Keselja 1997, 37)

не миригуйтеся – *ne mérgeľődj*; (Keselja 1997, 36)

валовина – *valamire képes, ügyes*; (Keselja 1997, 25)

мириги – *méreg, mérgeľődik*; (Keselja 1997, 29)

ларму – *lárma, lármázik*; (Keselja 1997, 28)

рядняши – *rongyosok*; (Keselja 1997, 20)

копоси – *kopasz*; (Keselja 1997, 21)

залармував – *lármázik*; (Keselja 1997, 20)

у тверді копони – *kemény fejű, koponyájú*; (Keselja 1997, 12)

– *Мамо, ви менше слухайте, лепавого ковдуша* – *Anyám, maga csak ne hallgassa a koszos koldusát*; (Keselja 2011, 196)

гунциути – *huncutok*; (Keselja 2003, 121)

содомські жівани – *szodotai zsványok*; (Keselja 2003, 121)

вона сигінятко – *ő, szegényke*; (Keselja 2011, 186)

сигінь – *szegény*; (Keselja 1997, 4)

старого лотроша – *öreg lator*; (Keselja 1997, 8)

хряснула мого нюргашиа по голові – *fejen vágtam a nyurgáját*; (Keselja 1997, 8)

каждий ковдуш – *minden koldus*; (Keselja 1997, 9)

тим бетангам – *azokkal a bitangokkal*; (Keselja 1997, 9)

киняшні – *kényesek*; (Keselja 1997, 16)

люшти – *lusta*; (Keselja 1997, 23)

залармував – *lármázik*; (Keselja 1997, 27)

бештіїо – *bestia*; (Keselja 1997, 41)

ороньові жінчовки – *aranyos asszonyok*; (Keselja 1997, 43)

кедвешні – *kedves*; (Keselja 1997, 49)

чіношно – *csinosan*; (Keselja 1997, 48)

кешервешному – *keserves*; (Keselja 1997, 103)

3. Foglalkozási ágak

злодієм, мейстером Соломончиком – *a tolvaj Salamon mesterrel*; (Keselja 1999, 13)

А ви, газдо, беріть корову за роги і тримайте міцно – *Maga meg, gazda, fogja meg a tehenet a szarvánál, és fogja erősen*; (Keselja 2011, 51)

нациплеме міліціштові – *öntünk a rendőrnek*; (Keselja 2003, 10)

палінькарошка – *pálinka kimérő*; (Keselja 1997, 10)

корчмар – *kocsmáros*; (Keselja 2003, 134)

бирова – *bíró*; (Keselja 1997, 15)

сокач – *szakács*; (Keselja 1997, 15)

чилядь – *cseléd (ez esetben a fiatal nő jelzője)*; (Keselja 1997, 23)

гентеша – *hentes*; (Keselja 1997, 97)

борбілю – *borbély*; (Keselja 1997, 137)

4. Közlekedési eszközök

біцізлі пана Фийси – *Fejsza úr biciklije*; (Keselja 1999, 24)

моторбіцізлі – *motorbicikli*; (Keselja 1997, 181)

ментівку-машину – *mentőautó*; (Keselja 1997, 87)

5. Tárgyak

чибря – *cserépedény*; (Keselja 1997, 28)

той чорт рогатий мені горячі вило під ребра всю замість погарчика – *az ördög pedig pohár helyett vasvillát döfne az oldalamba*; (Keselja 2011, 53)

поклавши валізку на лавицю – *a bőröndöt a lócára (padra) tette*; (Keselja 1982, 26)

з кошаркою грибів стояв – *állt egy kosár gombával*; (Keselja 1982, 36)

по нашому креденц – *a mi nyelvünkön kredenc*; (Keselja 2011, 201)

порожній відер – *üres vödör*; (Keselja 2003, 7)

перший погар – *az első pohár*; (Keselja 2003, 47)

жебаловки – *zseblámpa*; (Keselja 1997, 27)

у будар – *WC-ben*; (Keselja 2003, 139)

ящик цигаретликів – egy láda cigaretta; (Keselja 1997, 5)
рядня – rongy; (Keselja 1997, 16)
балтов – balta; (Keselja 1997, 25)
ладічку – láda; (Keselja 1997, 33)
погари – pohár; (Keselja 1997, 33)
криштальових погару – kristálypohár; (Keselja 1997, 33)
церуза – ceruza; (Keselja 1997, 51)
кутачом – kutacs, pizskafa; (Keselja 1997, 67)
цийдулку – cédula; (Keselja 1997, 69)
шаргані – sárhányó; (Keselja 1997, 69)
піштолю – pisztoly; (Keselja 1997, 69)
аршови – ásó, *аршовати* – ásózni; (Keselja 1997, 82)
таніря – tányér; (Keselja 1997, 89)
лопта – labda; (Keselja 1997, 94)
серсамов – szerszámok; (Keselja 1997, 107)
креденц – kredenc; (Keselja 1997, 133)
пушков – puskával; (Keselja 1997, 133)
федивками – fedővel; (Keselja 1997, 145)
дійжу – dézsa; (Keselja 1997, 146)
жачкови – zacskó; (Keselja 1997, 170)
кукер – kukker, távcső; (Keselja 1997, 184)
гомбиці – gomb; (Keselja 1997, 185)
фийса – fejsze; (Keselja 1997, 178)

6. Fizetőeszköz

І коли в котрій раз дід кинув пенги, я несподівано схопив один із них по льоту – Amikor valahányadszorra az öreg pengőt hajított, váratlanul reptében elkaptam egyet; (Keselja 2011, 57)
мадярським пенгівам – magyar pengő; (Keselja 2003, 136)
таляри – tallérok; (Keselja 1997, 25)

7. Ruházat és lábbeli

Фіскарошці на бюджетови – Fiskároskának bugyogóra; (Keselja 2011, 198)
чижмів – csizma; (Keselja 1997, 27)
немов червоні гуні, висіло призахідні небеса – az ég, mint egy vörös gúnya, olyan volt napnyugtakor; (Keselja 1982, 61)

- така*м, *небожжу*, *нездала*, як *царські* **будоьгови** – *olyan haszontalan, mint a császár bugyogója*; (Keselja 2003, 44)
- цицьколайбиків** – *melltartó*; (Keselja 1997, 19)
- ташки** – *táska*; (Keselja 1997, 21)
- будоьговів** – *bugyogó*; (Keselja 1997, 25)
- пари боканчів** – *egy pár bakancs*; (Keselja 1997, 5)
- із гатижаком** – *hátizsákkal*; (Keselja 1997, 5., 41. o.)
- гумйових рекликів** – *gumis rékli (a szövegben óvszert jelent)*; (Keselja 1997, 28)
- гумйових вуйошів** – *gumis ujjas (a szövegben óvszert jelent)*; (Keselja 1997, 28)
- вуйош** – *ujjas*; (Keselja 1997, 10)
- ташку** – *táska*; (Keselja 1997, 13)
- ланца** – *lánc*; (Keselja 1997, 32)
- папучі** – *papucs*; (Keselja 1997, 41)
- гати** – *gatyá*; (Keselja 1997, 45)
- талпо гумйова** – *gumitalp*; (Keselja 1997, 57)
- жеби** – *zsebek*; (Keselja 1997, 62)
- пантликком** – *pántlika*; (Keselja 1997, 71)
- радййовку** – *rádiósapka*; (Keselja 1997, 72)
- жебаловка** – *zsebkendő*; (Keselja 1997, 73)
- пондьюлу** – *pongyola*; (Keselja 1997, 75)
- надрагами** – *nadrág*; (Keselja 1997, 74)
- калап** – *kalap*; (Keselja 1997, 84)
- бочкори** – *bocskor*; (Keselja 1997, 176)

8. *Étel, ital, élvezeti cikkek*

- криштальовим цукром** – *kristálycukor*; (Keselja 1997, 71)
- тиркілянку** – *törkölypálinka*; (Keselja 1997, 19)
- скисли би, як крумплі підбивані* – *savanyodna meg, mint a habart krumpli*; (Keselja 2011, 175)
- ладічков чоколади** – *egy láda csokoládé*; (Keselja 1997, 12)
- миску із галушками** – *egy tál haluska*; (Keselja 2003, 90)
- *Слухай, гурко надута.* – *hallgass ide te felfújtt hurka*; (Keselja 2011, 189)
- якщо в домі водиться крапля паленки* – *ha a házban csak egy csepp pálinka is van*; (Keselja 2011, 202)
- ніє муки на ранташі* – *nincs liszt a rántásban*; (Keselja 2003, 55)

напийся бровзу – *igyál brózá*t (szódabikarbónát); (Keselja 2003, 82)
пекли колачі – *kalácsot sütöttek*; (Keselja 2011, 184)
цігаритлі – *cigaretta*; (Keselja 1997, 31)
чоколяді – *csokoládé*; (Keselja 1997, 32)
пезгівови – *pezsgő*; (Keselja 1997, 32)
мадярській чоколяді – *magyar csokoládé*; (Keselja 1997, 33)
і фанку із лекваром – *lekváros fánk*; (Keselja 1997, 42)
шовдар – *sódar (nyelvjárás)*i, *sonka*; (Keselja 1997, 47)
ратоту – *rántotta*; (Keselja 1997, 47)
гуляшу-левешу – *gulyásleves*; (Keselja 1997, 99)
пацалоці – *pacal*; (Keselja 1997, 109)
поїсти кочуні – *kocsonyát enni*; (Keselja 1997, 115)
нейлон бор – *nejlonbor, lőre*; (Keselja 1997, 132)
палачінтами – *palacsinta*; (Keselja 1997, 172)
шойтики – *sajt*; (Keselja 1997, 174)

9. Állatvilág

марга – *marha*; (Keselja 1997, 75)
Але бабі то було до мачки – *a nagyanyát ez nem érdekelte*, (Keselja 2011, 215)
і по-газдівськи розсудливої гори, як наша Ловачка – *olyan gazdaságilag megfontolt, mint a mi Lovacska hegyünk*; Запишіть у свідки мої сльози... (240)
мовкушка – *tókus*; (Keselja 1997, 127)

10. Növényvilág

парадичка – *paradicsom*; (Keselja 1997, 21)
диню – *dinnye*; (Keselja 1997, 20)
корзина із джонотанами – *egy kosár jonatán alma*; (Keselja 2003, 117)
файтові яблука – *jó fajta alma*; (Keselja 1999, 28)
різнофайтові – *különböző fajtájú*; (Keselja 1999, 37)
– *Мамо, майте ще хоть жменю пасулі в голові!* – *Anyám, legalább egy tarék paszuly legyen a fejedben*; (Keselja 2011, 196)
наш місцевий Фюрер–*Крумпляник* – *a mi helyi Führerünk*–*Krumplis*; (Keselja 2011, 221)
скисли би, як крумплі підбивані – *savanyodna meg, mint a habart krumpli*; (Keselja 2011, 175)

- мадярська поприга** – *magyar paprika*; (Keselja 2003, 35)
лице червоне, як парадичка – *az arca vörös, mint a paradicsom*; (Keselja 2003, 44)
чиришні – *cseresznye*; (Keselja 1997, 33)
норончі – *narancs*; (Keselja 1997, 99)

11. Mértékek, színek

- доробчик солонини** – *egy darab szalonna*; (Keselja 1999, 16)
не жаль йому було зараз тих гольдів – *nem sajnálta most azt a hold földet*; (Keselja 1982, (60))
таркастий – *tarka*; (Keselja 2003, 47)
піцінько – *picinyke*; (Keselja 1997, 14)
децю – *deci*; (Keselja 1997, 37)

12. Szitkozódások

- Гуту ти червону, гуту їм червену** – *a vörös gutádat, gutáját*; (Keselja 1999, 6)
фена бит'язяла – *a fene egyen meg*; (Keselja 1999, 24)
ледь не вдарила фрасова карика – *majdnem megütötte a frászkarika*; (Keselja 1999, 31)
забув я до фрасової каріки – *elfelejtettem, a frászkarikába*; (Keselja 1999, 37)
нодо фени – *a fenébe*; (Keselja 1999, 39)
Баба нас, фрасову їй каріку, послала – *a nagyanyánk, a frászkarika verje ki, küldött minket ide*; (Keselja 2011, 173)
А гута фрасова вночі встала і за нівлітрою – *frászos guta éjszaka felkelt még egy fél literért*; (Keselja 2011, 307)
гуту їм червену – *a vörös gutájukat*; (Keselja 2003, 6, 20)
фрасоватий бетяр – *frászos betyár*; (Keselja 1997, 34)
фрасову їй каріку, то еден фрас, фрас тя не возьме, фраса в глуху хацу, фраса ти в писок, фрасовим ломом – *a francos karikát*; (Keselja 2003, 34, 41, 54, 102, 104, 145, 153, 155, 164)
фена би'тя взяла, но, до фени, фена би їх з'їла – *a fene egyen meg*; (Keselja 2003, 26, 42, 91)
побив мене мінден – *megvert engem a minden*; (Keselja 2003, 111)
скусли би, як крумплі підбивані – *savanyodna meg, mint a habart krumpli*; (Keselja 2011, 175)
Мінден би 'го побив! – *Verje meg az ég*; (Keselja 1997, 40)

13. Vallás, hitvilág

злий **андьол** – gonosz angyal; (Keselja 1997, 14)

наш малий **луципер** – a mi kis Luciferünk; (Keselja 1999, 17)

Язык би тобі прилип до вух, **босорканьо** – a nyelved ragadt volna a füledhez, te boszorkány; (Keselja 2011, 50)

босорканя, – boszorkány; (Keselja 2003, 60, 61, 70, 113, 155)

шалена **шаркань** – bolond sárkány; (Keselja 2003, 112)

14. Szókapcsolatok

Налетіли, як **ердильські цигани** – Rárepültek, mint az erdélyi cigányok; (Keselja 1999, 3)

ти што робиш туйки, **гунциуте-вілагу** – mit csinálsz itt, huncut világ; (Keselja 1999, 24)

керийк-вагашиом з гати кошаром – a kerékvágáson háti kosárral; (Keselja 2003, 147)

А ти, **шарі-рігов**, роздівайся у темноті, то ніхто її не увидить, што ти гола – te pedig, sári rigó, vetközz a sötétben és senki sem veszi észre meztelességedet; (Keselja 2011, 195)

така м, небожику, нездала, як цісарські **будьогови** – olyan haszontalan, mint a császár bugyogója; (Keselja 2003, 44)

тобі **не один мінден**, куди тебе нечистий носить – neked nem mindegy, merre visz a gonosz; (Keselja 2011, 194)

Скис би ти, люцифере, як дурної вівці молоко – savanyodnál meg te lucifer; mint bolond juhnak a teje; (Keselja 2011, 95)

Але тепер на цьому полі з мене уже такий опрач, як із облізлої курки **пава** – Ezen a mezőn belőlem már csak olyan földműves lesz, mint a kopasztott tyúkból páva; (Keselja 2011, 95)

А в **корчмі** – ніякого труда, у удовольствія- море! – A kocsmában semmi munka, csak szórakozás; (Keselja 2011, 194.o)

гарнійо язиката – te nyelves hárpia; (Keselja 2003, 160)

О, **Марішко** зелена! – Ó, Mária; (Keselja 1999, 30)

феле модьор, феле товт – fele magyar, fele tót; (Keselja 1997, 57)

Нінчен проблем – nincsen probléma; (Keselja 1997, 128)

жироші-жеби – zsíros állásban van; (Keselja 1997, 137)

сигінь-легінь – szegénylegény; (Keselja 1997, 162)

15. Személynevek, ragadványnevek, földrajzi nevek

Йончіку – Jancsika; (Keselja 1997, 129)

Анцьо ороньові – aranyos Annácska; (Keselja 2003, 86)

моя Іцука – az én Icukát; (Keselja 2003, 117)

учителя Іштвана Фийси – Misi nagyapa; (Keselja 2003, 4)

нанашки Жофії – Zsófia nagynéni; (Keselja 2003, 121)

Франца Йовжки – Ferenc József; (Keselja 2003, 4)

Моргіта – Margit; (Keselja 1999, 35)

дід Мішо – Misi nagyapa; (Keselja 2003, 4)

пан Дийжа – Dézsa úr; (Keselja 2003, 115)

з двоюрідним братом Піштою – az unokatestvérével, Pistával; (Keselja 2003, 46)

– Гойте, люди, спасайте! Топлюся! – пролунав, як із ста бочок, на всю ніч гучний голос **Пирошки-нейні** – Jöjjetek, emberek, mentsetek meg! – kiáltott Piroska néni; (Keselja 2011, 188, 189, 191)

наш місцевий Фюрер-Крумляник – a mi helyi Fűrerünk-Krumplis; (Keselja 2011, 221)

Анця Гатьошка – Gatyás Anna; (Keselja 1999, 29)

і по-газдівськи розсудливої гори, як наша Ловачка – olyan gazdaságilag megfontolt, mint a mi Lovacska-hegyünk; (Keselja 2011, 240)

Піштику цукрений – édes, cukros Pistikém; (Keselja 2004, 97)

Монці – Mancsi; (Keselja 2011, 144)

інспектор райвно Шоні Годя – Hagya Sándor járási felügyelő; (Keselja 2003, 27)

шаркань-нийні – sárkány néni; (Keselja 1997, 58)

16. Testrészek

гострим лаби на Сибір – hegyezzük a lábunkat Szibériában; (Keselja 1999, 30)

у мою копоню – a koronyámba; (Keselja 2003, 54)

рождені горячими копонями – forrófejűek; (Keselja 1997, 51)

можна подумати, що...вообще нигда в жизни у руках чоловічу серсаму не держала – úgy viselkedik, mintha soha nem tartott volna a kezében „férfiszerszámot”; (Keselja 2003, 120)

адюва – az agyamt; (Keselja 1997, 16)

кільо лем лізло в гембиці – gömbös, itt gyomor; (Keselja 1997, 121)

17. Gazdálkodás, életmód

- наше газдівство* – a mi gazdaságunk; (Keselja 1999, 34)
залишився на газдівстві без рук – kéz nélkül maradt a gazdaságban; (Keselja 1982, 6)
не додасться тепер нічого до його готарів – semmit sem tesznek hozzá a határához; (Keselja 1982, 76)
шанц – sánc; (Keselja 1997, 12)
замість корчми – a kocsmá helyett; (Keselja 1997, 12)
вашари – vásár; (Keselja 1997, 25)
кішкерт – kiskert; (Keselja 1997, 51)
телеку – telek; (Keselja 1997, 67)

18. Állami és társadalmi élet, közigazgatás, rang

- Як лем наші прийдуть, його точно біровом зроблять* – ahogy a mieink megjönnek, biztosan bíróná nevezik ki; (Keselja 2011, 189)
як торгуєте у вароші – hogy kereskednek a városban; (Keselja 1982, 58–59)
у варош по патиках – a városban a patikákban; (Keselja 1997, 4)
гонведів боканчі – a honvédek bakancsa; (Keselja 1997, 5)
істинних комунішту – valódi kommunisták; (Keselja 2003, 90)
хусарський полковник – huszár ezredes; (Keselja 2011, 182)
Газди ж, яких «колективішти»... – kollektivistá gazdák (Keselja 2011, 184)
мадлярський локтовні – magyar laktanya; (Keselja 2003, 135)
мадлярський гусар – magyar huszár; (Keselja 2003, 137)
міліцішта – milicista, rendőr; (Keselja 1997, 31)
корманьоші – kormányzók; (Keselja 1997, 50)
таначошів – tanácsos; (Keselja 1997, 90)

19. Természet

- Іде ніби осіннім готаром* – úgy megy, mint az őszi határon; (Keselja 1982, 4)
по всьому готарі зацвіли соняшники – az egész határon kivirítottak a napraforgók; (Keselja 1982, 4)

20. Egyéb

- адюв* – ágyú; (Keselja 1997, 28)
гарматний постпіл – harmatgyenge lövés; (Keselja 1999, 34)

- схопив мене за барки* – *elkapott a barkómnál*; (Keselja 1999, 36)
Михайло коченіє в землі – *Mihály kocsányosodik a földben*; (Keselja 2011, 83)
хосен – *haszon*; (Keselja 1997, 25)
а дідови багови – *nagyarának pedig bagót, dohányt*; (Keselja 2011, 198. o.)
хісна ніякого – *haszontalan*; (Keselja 2003, 84)
нигда-шуха – *sohasem*; (Keselja 2003, 100)
не штимувало – *nem stimmel*; (Keselja 2003, 137)
зафіштелів – *befüstölt*; (Keselja 2003, 146)
почав лармувати – *elkezdett lármázni*; (Keselja 1997, 8)
од мойої бесіди – *a beszédeimtől*; (Keselja 1997, 9)
штимують – *stimmel*; (Keselja 1997, 16)
вадь – *vagy*; (Keselja 1997, 30)
їв і чамкав – *ettem és csámcsogtam*; (Keselja 2003, 20)
міркуй своїм лампашом – *gondolkozz a lámpásoddal*; (Keselja 1997, 16)
фіномно – *finom*; (Keselja 1997, 32)
мусай – *tuszáj*; (Keselja 1997, 33)
магазиняроиці – *vásárlásfüggő*; (Keselja 1997, 33)
розчалувуться – *csalódott*; (Keselja 1997, 28)
рендешно – *rendesen*; (Keselja 1997, 40, 42)
контю – *konty*; (Keselja 1997, 46)
фіштелити цігеритлі – *füstölő cigaretta*; (Keselja 1997, 49)
иппен – *éppen*; (Keselja 1997, 50)
ціркус – *cirkusz*; (Keselja 1997, 53)
новту – *nóta*; (Keselja 1997, 65)
галиби – *galiba*; (Keselja 1997, 75)
льомпо – *slampos*; (Keselja 1997, 74)
не тецік – *nem tetszik*; (Keselja 1997, 77)
забабрати – *babrálni*; (Keselja 1997, 79)
емелетових – *többszintes ház, emeletes ház*; (Keselja 1997, 99)
кокердашу – *kokárdás*; (Keselja 1997, 103)
вадасити – *vadászni*; (Keselja 1997, 114)
коргаз – *kórház*; (Keselja 1997, 109)
гаром – *három*; (Keselja 1997, 126)
шпуровати – *spórolni*; (Keselja 1997, 137)
тапшали – *tapsolni*; (Keselja 1997, 170)

алдомаш – áldomás; (Keselja 1997, 170)

фаралованій – fáradt; (Keselja 1997, 170)

фіріспор – fűrészpör; (Keselja 1997, 175)

нем tudом – nem tudom; (Keselja 1997, 181)

бідна ментом вернулася із того світу – szegény menten visszatért a másvilágról; (Keselja 1997, 6)

Összegzés

A kárpátaljai ukrán (ruszin) nyelvjárások hungarizmusai a több évszázados egymás mellett élésben gyökereznek. Jellemző, hogy Dmitro Keselja műveiben a hungarizmusok környezetfelidézõ szerepûek, a jellemábrázolás eszközei; főleg szatirikus hangvételû írásaiban dominálnak, de jelentős számban fordulnak elő a teljes életműben is. A hungarizmusok az egyéni és a társadalmi élet minden területét érintik. Gyakran használják a szereplők az átkokat, a szitokszókat, főleg a *guta*, *franckarika*, *frász* stb. szavakat. Nagy számban fordulnak elő az emberi, rokoni kapcsolatokra utaló szavak, növénynevek, háztartási eszközök megnevezései, személy- és csúfnevek stb. A művekben előfordulnak a magyar történelem eseményeivel kapcsolatos elemek, történelmi személyiségek nevei: адміралом Горті – *Horti admirális*; Франца Йовжки – *Ferenc Jóska*, ami által hangsúlyozottá válik közös történelmi múltunk. Előfordulnak, olyan hungarizmusok is, amelyeket a szerző több jelentésben használ. Ilyenek: a *lámpás*, *koronya*, *fattyú*: у мою копоню – *a koronyámba*; рендешно у мене фунгує державна копоня – *jól működik-e az állam feje (a vezető politikai elit értelemben használja a koronya szót)*; міркуй своїм лампашом – *gondolkozz a lámpásoddal*; Ми такі, такі фатьови, що камінь озьмемо до рук – він нараз хлібом стане – *(szó szerinti fordításban: mi olyan fattyúk vagyunk; a szövegben, értsd) nem olyan fából vagyunk faragva, mint a többiek, a követ a kezünkbe vesszük – és kenyérré válik.*

A hungarizmusok kutatása aktuális feladat, különösen olyan régióban, mint amilyen Kárpátalja, ahol több nemzetiség él egymás mellett évszázadok óta, hiszen az egymás iránti toleranciára, elfogadásra, tiszteletre tanítja a különböző nemzetiségeket. Segít múltunk és jelenünk valós megítélésében, jövőnk alakításában, elfogadásában.

Irodalom

- Csendej, Ivan. 1978. *Благодатної і щасливої! Кешеля Д. Дерево зеленого дощу*. Ужгород: Карпати.
- Ihnatovics, Olekszandra. 2007. *Край доли Дмитра Кешелі*. Науковий Вісник Ужгородського Університету 15. 138–141.
- Ihnatovics, Olekszandra. 2013. *Літературні портрети*. Ужгород: Ліра.
- Keselja, Dmitro. 1997. *Жіванський світ*. Ужгород: Патент.Патент.
- Keselja, Dmitro. 1999. *Збийвіч, або ж кіна не буде*. Ужгород: Поличка Карпатського Краю.
- Keselja, Dmitro. 1982. *Колиска сонця*. Ужгород: Карпати.
- Keselja, Dmitro. 2003. *Чим би не бавилися пани, лем би не було війни*. Мукачево: Карпатська Вежа.
- Keselja, Dmitro. 2004. *І в смерті були твої очі*. Ужгород: ГРВВУПресІнф.
- Keselja, Dmitro. 2011. *Запишіть у свідки мої сльози*. Ужгород: Патент.
- Lizanec, Péter. 1970. *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelv-járások anyaga alapján)*. Ungvár: Kárpátaljai Területi Nyomda.
- Рар, Vaszil. 2005. *Реальний і віртуальний світ Дмитра Кешелі*. Ужгород: Мистецька Лінія.
- Prozor, Natália. 2006. Погляди Івана Огієнка на вульгаризми в українській мові в контексті сучасної стилістичної науки. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). 10. 118–132.
- Új Magyar Lexikon 3. kötet, G–J*. 1962. Budapest: Akadémiai Kiadó.

HUNGARISMS IN DMITRO KESELJA, A UKRANIAN WRITER'S WORKS FROM SUBCARPATHIA

The aim of the paper is to present the cultural, linguistic, etc. influence that the two historically coexisting nations, Hungarians and Ruthenians living in Subcarpathia have had on each other. The prose work of Dmitro Keselja, a Ukrainian (Ruthenian) writer served as a basis for the research. The research uses a descriptive method. The conclusion is that due to historic coexistence, social and political influences both cultures had an impact on each other forming and enriching each other's outlook on the world. A proof of this is this rich compiled material. The research could aid the clarification of the often irreconcilable disputes that inevitably arise in multinational regions such as Subcarpathia.

Keywords: Hungarisms, Ukrainian-Hungarian literary relations, historical coexistence, lexical Magyarisms

HUNGARIZMI U DELIMA ZAKARPATSKOG UKRAJINSKOG PISCA DMITRA KESELJA

Cilj istraživanja je da prikaže međusobni kulturni i jezički uticaj dva istorijski susedna naroda, zakarpatskih Mađara i Ukrajinaca (Rusina). Za potrebe analize poslužila su prozna dela ukrajinskog (rusinskog) pisca Dmitra Keselja. U istraživanju se koriste opisni metodi. U zaključku se navodi da su kao posledica istorijskog suživota, društvenog i političkog upliva itd. obe kulture uticale jedna na drugu, međusobno formirajući i obogaćujući svoje poimanje sveta. To potvrđuje i bogatstvo prikupljene građe. Istraživanje može da rasvetli česte nepomirljive istorijske, kulturne polemike koje su neizbežne u jednoj ovakvoj multinacionalnoj regiji kao što je Zakarpatska oblast.

Ključne reči: hungarizmi, ukrajinsko-mađarske književne veze, istorijski suživot, leksički mađarizmi

A kézirat leadásának ideje: 2017. máj. 3.

Közlésre elfogadva: 2017. szept. 10.